

Hietalaukka

Turussa

JUSSI LAMPINEN

Kuva J. Lampinen

Avointen ja paisteisten kasvupaikkojen hietalaukka (*Allium vineale*) on Suomessa tavattavista luonnonvaraisista laukoista harvinaisimpia. Lajin levinneisyyskuva on erittäin lounainen: siinä missä Ahvenanmaalta, erityisesti Saltvikin, Sundin ja Lemlandin kunnista, on tallennettu peräti yli 500 hietalaukkahavaintoa, on Varsinais-Suomesta tallennettu vain 11 havaintoa (Lampinen & Lahti 2021). Lajin saapumisajankoh- ta maassamme on tulkinnanvarainen. Toiset katsovat hietalaukan olevan muinaistulokas, joka heijastaa levinneisyydellään rautakautista asutusta

(Silkkilä & Koskinen 1990), kun taas toiset pitävät lajia nuorempa- na uustulokkaana (Suominen & Hämet-Ahti 1993).

Hietalaukka muistuttaa ulkonäöltään melkoisesti nurmilaukkaa (*Allium oleraceum*). Lajinmäärittystä helpottavat erot piilevät kukintojen itusilmuissa, tukilehdissä ja kukissa. Nurmilaukkaan verrattuna hietalaukan itusilmut ovat hie- man pienempiä, pulleampia ja kärjestään terävämpiä, lisäksi niitä vaikuttaa kussakin kukin- nossa olevan enemmän. Violetit tai vaaleanpunaiset kukat ovat pienempiä, ja kukin- non tukilehtiäkin on vain yksi, kun nurmilaukalla näitä

▲ Hietalaukka Kökarin Hamnössä heinäkuussa 2021.

on kaksi joista toinen tunnus- omaisesti kukintoa huomattavasti pidempi. Ennen hietalaukan kohtaamista maastossa voi pelkän kasvikirjan kuvi- en tai kaavojen perusteella olla kuitenkin hankalaa hahmottaa lajien välisiä eroja, jotka pai- kan päällä käyvät ilmiselviksi: hietalaukka on yleisilmeeltään nurmilaukkaa ylväämpi ja tö- päkempi. Lisäksi sen kukin- to on tiivis ja jokseenkin puo- lipallomainen verrattuna nur- milaukan harvahkoon, itusil- muiltaan sojottavaan kukin- toon.

Uudet löydöt Turussa

Kesällä 2021 hietalaukka löytyi Turun (V) Satavan saarelta osana Turun kasvit -hankkeen inventointeja (Turun yliopiston luonnontieteellinen museo 2021). Lajia ei ole aiemmin havaittu kaupungista, ja lähimmät havainnot sijoittuvat toisaalta lounaiselle saaristomerelle (Brändön Åva, Korppoon keskussaari), toisaalta Saloon (Rikalan linnavuori) ja Taalintehtaalle.

Kaikki kolme Satavasta löytynyttä kasvupaikkaa ovat erilaisia kuivia ja kallioisia metsittyvien perinnebiotooppien sukkessiotiloja vanhan asutuksen tuntumassa.

Artukan Itätalo

YKJ 6706380:3232510, 3 yksilöä

Haavikon valtaama ohutmultainen ja loiva rinne Itätalon kalliokeitojen (Lehtomaa 2000, Matikainen ym. 2003) tuntumassa. Kasvupaikka on melko umpeutunut ja muuttuneen pian nuoreksi metsäksi. Samalla rinnekokonaisuudella kasvavat mm. sikoangervo (*Filipendula vulgaris*), heinäratamo (*Plantago lanceolata*) ja ketoneilikka (*Dianthus deltoides*). Myös mäkiapila (*Trifolium montanum*) on havaittu paikalla (Lehtomaa 2000).

Sydänperä

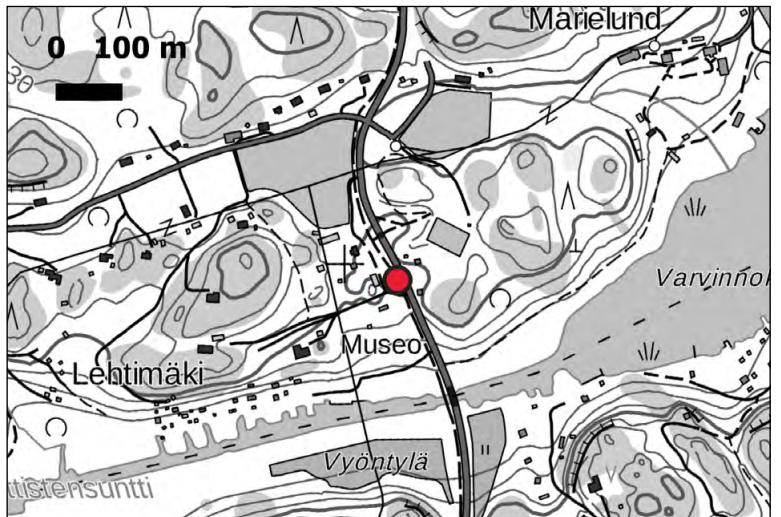
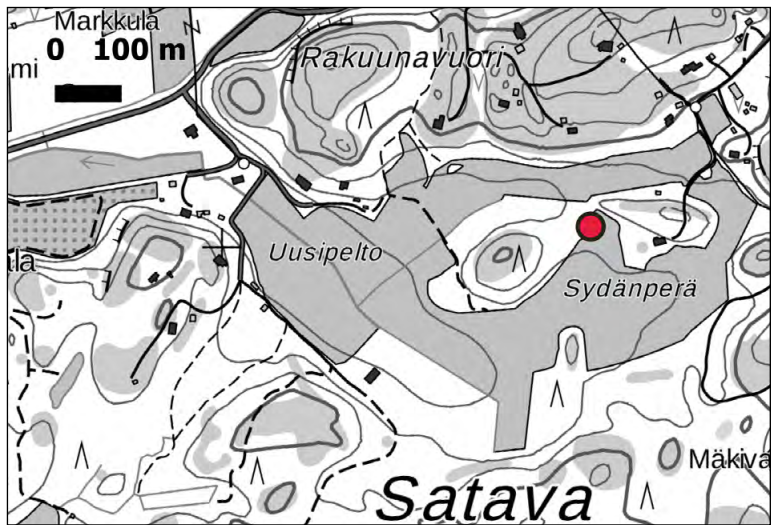
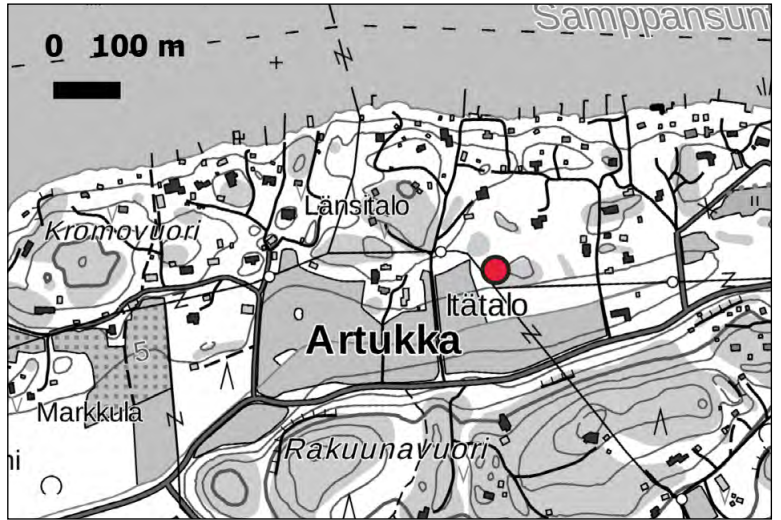
YKJ 6705841:3232624, 1 yksilö

Metsäisen peltosaarekkeen ohutmultainen, ketomainen etelälaidanne. Hietalaukkaa on keldon melko vähälajiseksi muuttuneessa, puna-apilan (*Trifolium pratense*) vallitsemassa reunassa. Seuralaisena kasvaa myös nurmilaukkaa.

Salmenranta

YKJ 6704790:3234144, 1 yksilö

Hapankirsikan (*Prunus cerasus*) valtaaman kuivan, ohutmultaisen kalliokumpareen laita Kakskerantien pyörätien varressa, vanhan viljamakasiinin vierellä.

Alkuperä Turussa

Kuinka hietalaukka sitten päätyi Satavaan, keskimäärin 40–50 kilometrin päähän lähimmistä tunnetuista esiintymistä? Entä miksi sitä ei ole aiemmin havaittu alueella? Kirjallisuuden ja Suomen lajitietokeskuksen (2021) havaintojen perusteella moni kasvistaja on kontannut esimerkiksi Artukan kuuluisia ketoja (Silkkilä &

Koskinen 1990, Lehtomaa 2000, Matikainen ym. 2003, Valta 2007), mutta paikalta on aiemmin mainittu vain nurmilaukka. Salmenrannan kasvupaikka taas on saaren halkaisevan valtavyölyn, Kakskertaan johtavan Kakskerrantien pyörätien varressa. Sydänperän esiintymä on katseilta ja kulkijoilta hieman piilossa mutta sijaitsee sentään kaavoituksessa luonnon moni-

muotoisuuden kannalta erityisen tärkeänä (ns. luo-alueena) tunnustetun Uusipellon niityn (Matikainen ym. 2003) tuntumassa. Kaikella todennäköisyydellä myös tällä hietalaukan kasvupaikalla on käyty siis aiemminkin. Kenties laji on sekoittunut nurmilaukkaan tai jäänyt yksinkertaisesti huomaamatta korkeakasvuisen heinikon seassa.

Kuva J. Lampinen

▲ Salmenrannan kasvupaikka vanhan viljamakasiinin vierellä on hapankirsikan valtaama ketomainen kalliokumpare. Hietalaukka kasvoi 2021 kesällä kuvan oikean laidan männystä noin metrin vasemmalle.

On todennäköistä, että hietalaukka on kasvanut Satavassa pitkään. Saari kuului aiemmin Kaksikerran kuntaan (1900–1956) ja sitä ennen Maarian pitäjään. Asutus levisi

saarelle varhain 1300–1400-luvuilla (Oja 1944, Aalto 2020). Vanhin maininta esimerkiksi saaren luoteisosassa sijaitsevista Artukan kylästä Itätalon kallioketojen ympärillä juontuu 1400-luvulle (Oja 1944, Kurri 2020). Nikkilän kylä, jonka maila Sydänperän esiintymä sijaitsee, kuuluu niin ikään Satavan vanhimpiin asuinseutuihin (Oja 1944, Aalto 2020). Artukan kylän isojakokartta vuodelta 1786 mainitsee kasvupaikan *Nikkilän rusthollin Sydänperän niittynä* (*Nickilä Rusthålls Sydenpärä Äng*) (Digitaaliarkisto 2021). Salmenranta taas on kuulunut Salmelan tilan, sittemmin Kaivoisten kylän maihin, jonka asuinhistoria ylittää vähintään 1500-luvulle (Säilä 2018). Koska kaikki kasvupaikat liittyvät saaren vanhimpaan asutukseen ja sijaitsevat historiallisen karjatalouden myötä kehittyneissä elinympäristöissä, on todennäköistä, että hietalaukka levisi Satavaan kauan sitten, silloin kun tämä asutus ja nämä elinympäristöt muodostuivat. Tämä puoltaisi lajin luonnetta muinaistulokkaan paikalla.

Muista Turun laukoista

Mikä sitten on hietalaukan yleisyys ja runsaus Turun muihin laukkoihin verrattuna? Kaupungin kasvikartoitusten (Turun yliopiston luonnontieteellinen museo 2021) tuottaman aineiston perusteella on mahdollista verrata eri laukkojen levinneisyyksiä hankkeessa tähän mennessä kartoitetulla, saaristoon ja kaupungin keskusta-keskittävällä alueella. Seuraavan aukeaman kartoissa näkyvät hankkeessa tehdyt ruoho-

15.7.2017 J. Lampinen

▲ Ruoholaukka on Turussa varsin tavallinen merenrantakallioilla ja sisämaan kalliokumpareilla.

laukan (*Allium schoenoprasum*), nurmilaukan, käärmeenlaukan (*A. scorodoprasum*) ja hietalaukan havainnot vuosilta 2017–2021.

Nurmilaukka on Turussa ruoholaukkaa harvalukuisempi ja sidottu tiukemmin erilaisiin ketojen tai kallioke-

tojen sirpaleisiin. Yleisyydel-
tään suurimmat ruoholauk-
karuudet keskittyvät Ruissa-
loon, nurmilaukka puolestaan
on havaintoaineiston perus-
teella yleisempi Hirvensalossa.
Molemmat ovat pääsääntöises-
ti niukkoja tai enintään melko
runsaita.

Käärmeenlaukka on ha-
vaittu hankkeen aikana tois-
taiseksi vain kolmesti, kaikil-
la kerroilla joko viljelyjääntee-
nä tai -karkurina. Selvästi kar-

kulaisluontoisia havaintoja on
tallennettu myös karhunlau-
kasta (*Allium ursinum*) ja ukon-
laukasta (*A. hollandicum*). Näis-
tä ensimmäinen on löytynyt
vain kerran, sekin Ruissalon
kasvitieteellisen puutarhan ai-
dan ulkopuolelta, kuivaan leh-
torinteeseen epäilemättä puu-
tarhan alueelta karanneena.
Ukonlaukka taas on tallennet-
tu kahdelta puutarhajätteen lä-
jitysalueelta, Vätin kaupungin-

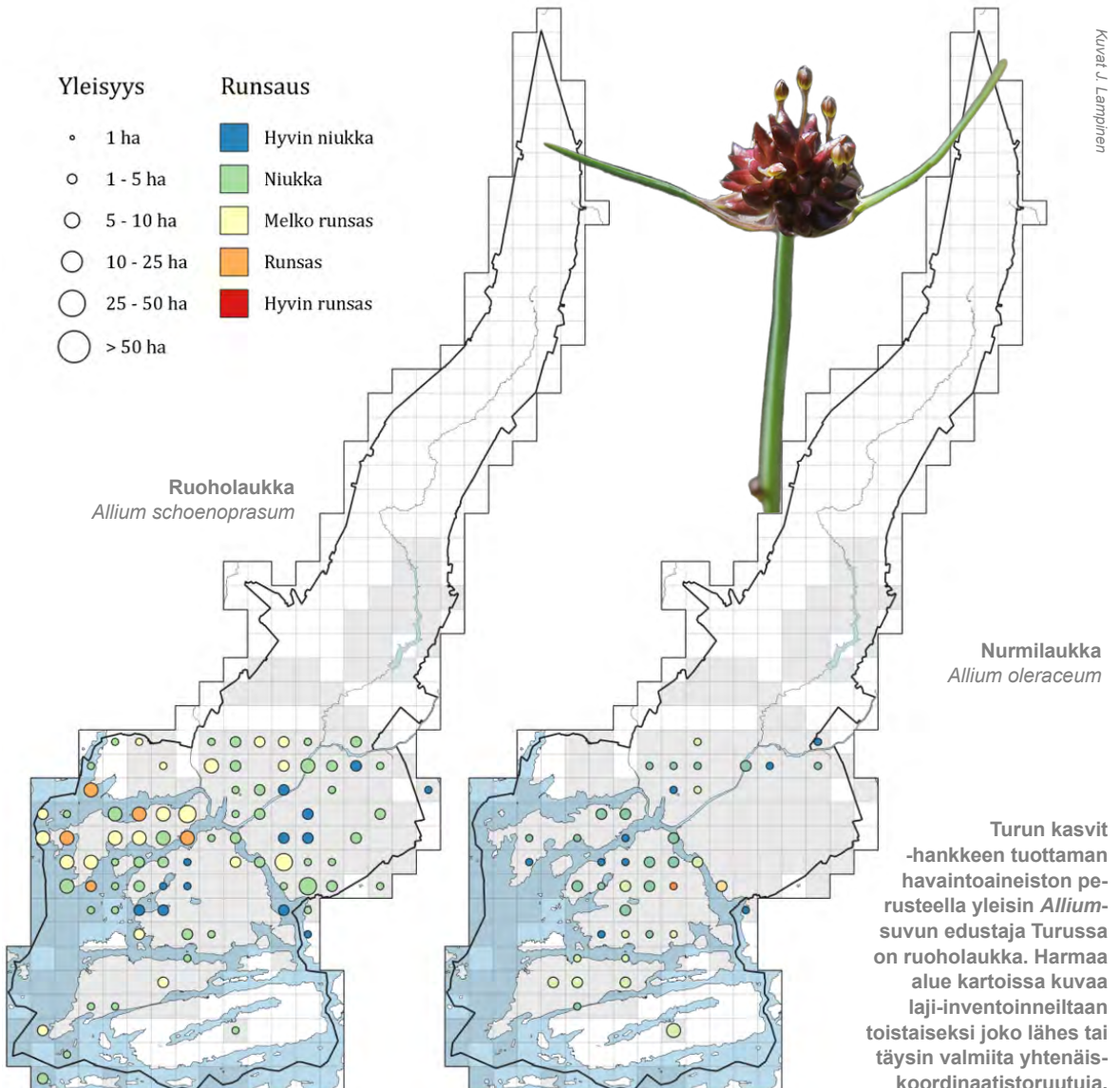
osan Kovasojan varrelta ja Itä-
harjun Mikkolanmäen lehto-
maisesta kaakkoisrinteestä.

Aalto, S. 2020: *Turun keskiaikaisten kyläonttien kasvillisuus*. Pro gradu-tutkielma. 92 s. Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos, Humanisti-
nen tiedekunta, Turun yliopisto.

Digitaalarkisto 2021: *Artukka*; Isojako 1786–1786 (A23:2/5-6). Maanmittauslaitoksen uudistusarkis-
to. digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=10446665 Viitatu
27.10.2021.

Kurri, K. 2020: *Artukka – Kaksikerran vuoden 2020 kylä*. 2x 1/2020: 4–11.

Lampinen, R. & Lahti, T. 2021: *Kasviatlas 2020*.
Helsingin yliopisto, Luonnontieteellinen keskusmu-
seo, Helsinki. kasviatlas.fi

Lehtomaa, L. 2000: Varsinais-Suomen perinnemaisemat. Lounais-Suomen ympäristökeskus. *Alueelliset ympäristöjulkaisut* 160: 1–429.

Matikainen, J., Seppälä, O., Suhonen, L. 2003: *Satavan ja Kaksikerran arvokkaat luontokohteet*. 78 s. Suomen Luontotieto Oy. Angeliemi.

Oja, A. 1944: Keskiajan ja 1500-luvun Maaria. Teoksessa: Tallgren, A. M. & Oja, A. 1944, *Maarian pitäjän historia*, I osa. Maarian seurakunta ja kunta. Tampere.

Silkkilä, O. & Koskinen, A. 1990: Lounais-Suomen kulttuurikasvistoa. Eräiden kartanoiden, kirkkojen, pappiloiden ja virkatalojen kasvistosta. *Turun maakuntamuseon raportteja* 12: 1–64.

Suomen Lajitietokeskus 2021: *Hietalaukka – Allium vineale*. laji.fi/taxon/MX.39998 Viitattu 1.11.2021.

Suominen, J. & Hämet-Ahti, L. 1993: Kasvistomme muinaistulokkaat: tulkintaa ja perusteluja. *Norrinia* 4: 1–90.

Säilä, O. 2018: *Salmenrannan tilan historialliset vaiheet* Kaksikerran Kotiseutuyhdistyksen kotiseutumuseoksi. Kaksikerran kotiseutuyhdistys ry, Turku. kaksikerta.net/historiikki/ Viitattu 27.10.2021.

Turun yliopiston luonnontieteellinen museo. 2021: *Turun kasvit* -hanke. collections.utu.fi/kasvi-museo-tur/turun-kasvio/ Viitattu: 27.10.2021.

Valta, M. 2007: Mäkiapilaesiintymien seuranta Turun kaupungin Satavan saarella. *Lutukka*: 23: 94–95.

Allium vineale found in Turku, southwestern Finland

Allium vineale has been discovered in three localities on the island of Satava, Turku (Finland proper / Varsinais-Suomi), for the first time from the city of Turku. The closest previously known occurrences are rough-

ly 40–50 kilometers away, in the southwestern archipelago, and in the coastal areas east of Turku. All new localities were recorded from dry grasslands at various stages of secondary succession in close proximity to old sites of human habitation. Based on the habitat and historical context of these localities, *A. vineale* is obviously an archaeophyte in the region. With only three observations, the species is far rarer than other established species of *Allium* in Turku, such as *A. schoenoprasum* or *A. oleraceum*.

Jussi Lampinen, Taloustieteen osasto, Maatalous-metsätieteellinen tiedekunta, 00014 Helsingin yliopisto. jussi.lampinen@helsinki.fi

